

DOI 10.37491/UNZ.71.27
УДК 342.9 (477)

Олександр ОЛИЦЬКИЙ¹

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Розглядаються поняття та зміст принципів діяльності підрозділів швидкого реагування Державної прикордонної служби України. Проаналізовано підходи до визначення та класифікації принципів.

З урахуванням аналізу змісту поняття «принцип», зроблено висновок, що під принципами діяльності підрозділів швидкого реагування Державної прикордонної служби України варто розглядати уособлені у правових нормах відповідні засадничі вимоги та типові правила діяльності підрозділів швидкого реагування Державної прикордонної служби України, які повинні бути дотримані за будь-яких службових умов.

Внаслідок дослідження наукових праць та законодавства серед принципів діяльності підрозділів швидкого реагування Державної прикордонної служби України виділено загальні та спеціальні принципи.

Загальні принципи притаманні підрозділам швидкого реагування, як і всій системі органів Державної прикордонної служби України, до них відносяться: законність; повага і дотримання прав та свобод людини та громадянина; позапартійність; безперервність; поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності; єдиноначальність; колегіальність при розробці важливих рішень; взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими ор-

¹ ад'юнкт, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький),
olytskiyo@ukr.net.

ганізаціями при здійсненні покладених на Державної прикордонної служби України завдань; відкритість для демократичного цивільного контролю. Розмежовано спеціальні принципи діяльності підрозділів швидкого реагування на дві групи: принципи комплектування та функціонування цих підрозділів. Принципи комплектування визначають вимоги до військовослужбовців, якими комплектуються підрозділи швидкого реагування, вони є основоположними, адже впливають на якість виконання завдань, що покладаються на такі підрозділи. Принципи комплектування можна охарактеризувати як попередні, ввідні, але їх дотримання визначає майбутній професіоналізм підрозділів швидкого реагування під час їх створення. До принципів функціонування підрозділів швидкого реагування варто віднести: постійну готовність підрозділів до протистояння наявним та можливим загрозам національній безпеці на державному кордоні; високу маневреність; відповідність форм, способів та засобів діяльності складності обстановки, що склалась на державному кордоні; усебічне інформаційне забезпечення; підтримання іміджу прикордонної служби; швидке налагодження взаємодії у межах проведення ООС; взаємодії з населенням на засадах партнерства.

Зроблено висновок, що особливості діяльності цих підрозділів визначають спеціальні принципи, які, у свою чергу, є принципами комплектування та функціонування.

Ключові слова: принципи, Державна прикордонна служба України, підрозділи швидкого реагування, охорона державного кордону, державний кордон України.

Діяльність та структура органів виконавчої влади постійно змінюється, реформується та удосконалюється разом із законодавством, що це урегульовує. Однією із причин такої мінливості та нестабільності є необхідність протистояння сучасним викликам та загрозам. Сьогодні становище України на межі миру, утвердження незалежності та незакінченої, триваючої війни на сході країни потребує чітких правових меж діяльності підрозділів, які застосовуються у особливих умовах та діють у складній обстановці. Важливими орієнтирами в забезпеченні та підтриманні правового режиму державного кордону є дотримання та реалізація принципів діяльності підрозділів швидкого реагування (ППР) Державної прикордонної служби України (ДПС України).

Принципи діяльності державних органів розглядалися у працях В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, В. Л. Грохольського, В. К. Колпакова, Р. М. Лящука, В. І. Малюги, І. Л. Невзорова, О. М. Селезньова, І. Д. Сліденка, В. О. Шамрая, В. І. Шинкарука та інших. Проте комплексному вивченню питання принципів діяльності ППР ДПС України не приділено належної уваги, що і є метою нашого дослідження.

Поняття «принцип» вбудовано в діяльність органів державної влади, здійснення державного управління, окремих структурних підрозділів

органів публічної адміністрації, тому сьогодні цьому питанню присвячено багато наукових праць різного спрямування, зокрема в адміністративному праві, державному управлінні, оперативно-розшуковій діяльності тощо. Водночас увага науковців до дослідження «принципів» у діяльності владних органів не зменшується, а навпаки, активізується із розвитком та реформуванням окремих органів або їх окремих структурних підрозділів, що вказує на актуальність розгляду цього питання. Здебільшого принципи діяльності підрозділів швидкого реагування ДПС України сьогодні залишаються недостатньо дослідженими.

Категорія «принцип» відома ще з праць стародавніх греків, тому принцип у своїй характеристиці набуває перш за все філософське значення [1, с. 123] та має безпосередній зв'язок із практикою. Впровадження принципів у діяльності підрозділів швидкого реагування є критерієм її істини та функціонування у єдності з теорією.

У Філософському енциклопедичному словнику «принцип» (лат. *principium* — начало, основа) розглядається, як початок, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки; внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, у різноманітних сферах діяльності [2, с. 519].

У словниках української мови трапляється трохи розширене тлумачення «принципу»:

1. Основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо.
2. Особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось. Правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства тощо.
3. Переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [3; 4, с. 1125].

Виходячи з цих тлумачень, принципи мають стати підґрунтям, основою, орієнтиром у діяльності ПШР, що закріплені не тільки в законодавстві, але й закарбовані у свідомості персоналу цих підрозділів, визначати, якими засадами, закономірностями необхідно керуватись при виконання своїх службових обов'язків, усвідомлено діяти таким чином, а не інакше.

Ідеальні вимоги принципу, — пише О. М. Селезнєва, — виявляються в тому, що він повинен володіти найбільшою внутрішньою єдністю та найбільшою повнотою змісту, і, більше того, його зв'язок з тим, що з нього пояснюється, повинен бути більш зрозумілим та внутрішньо-обов'язковим [1, с. 123].

О. Скомаров уособлює принцип діяльності із основою, завдяки якій формується працівником здатність і вміння дотримуватись законної лінії поведінки, зразково виконувати свої службові обов'язки. При цьому справедливо зауважує, що цінність принципів зростає, коли певні суспільні відносини (або їх частина) не врегульовані нормами права, з цього приводу науковець наводить роздуми французького філософа Клода Гельвеція «знання деяких принципів легко компенсує незнання деяких фактів» [5, с. 224]. Такий постулат набуває особливої актуальності в сучасних умовах

становлення та розвитку ППР ДПС України, коли правова база їх діяльності тільки формується й проходить, так би мовити, апробацію в забезпеченні прикордонної безпеки.

Поняття «принцип» відображено в дослідженні багатьох наукових працях, але дотепер невизначено єдиної дефініції, що пояснюється особливістю окремих сфер діяльності публічної адміністрації, правоохоронних органів та суб'єктивним підходом кожного науковця, які зводяться до такого:

— відображає як об'єктивний стан розвитку суспільних відносин, що виникають при функціонуванні правоохоронного органу, так і суб'єктивний — свідому творчість законодавця, якою цим принципам надано статус закону [5, с. 223];

— законодавчі відправні засади, керівні ідеї, загальні положення, які слугують базисом для формування, організації та реалізації завдань органів публічної влади [6, с. 48];

— загальноприйняті відправні норми-ідеї найвищого авторитету, що слугують основними імперативними засадами, на підставі яких відбувається організація і функціонування державних органів, здійснюється синхронність виконання функцій та завдань [7, с. 167–168];

— системоутворюючі засади, узагальнені керівні положення, безумовні та абсолютні вимоги, чітко зафіксовані в Конституції та законах України, які беззаперечно та неухильно повинні реалізовуватись в усіх сферах управлінської діяльності [8, с. 70];

— керівна фундаментальна ідея, основне правило поведінки, центральне поняття, основа системи принципів організації та діяльності органу влади [9, с. 13];

— універсальні, науково обґрунтовані та апробовані практикою, закріплені прямо або опосередковано в нормативно-правових актах основні ідейні засади, що обумовлені природою держави, рівнем розвитку суспільства, які визначають суть, зміст та специфіку діяльності та є орієнтиром для практичної діяльності [10, с. 37].

Використання різноманітних тлумачень поняття «принцип» (керівна ідея, правило поведінки, наукове начало, основа системи), на думку Р. М. Ляшука, не містить у собі суперечностей і, по суті, відображає єдину за своєю природою категорію принципів [11, с. 21]. Різноманітність термінології щодо принципів зумовлена багатогранністю людської діяльності і має природній характер. Залежно від різновиду практичної діяльності, як зазначає В. Л. Грохольський, у кожному конкретному випадку важливе вживання тієї термінології, яка найбільшою мірою відповідає змісту здійснюваної діяльності [12, с. 38].

На практиці принципи набувають характеру конкретних вимог, якими належить керуватися в процесі побудови системи управління, забезпечення її належного функціонування та створення умов для розвитку.

Отже, з урахуванням аналізу змісту поняття «принцип», під принципами діяльності ППР ДПСУ будемо розглядати, уособлені у правових

нормах відповідні засадничі вимоги та типові правила діяльності ПШР ДПС України, які повинні бути дотримані за будь-яких службових умов.

Для визначення конкретних принципів діяльності ПШР ДПС України візьмемо за основу вимоги до процесу встановлення й обґрунтування принципів у державному управлінні, які запропоновані авторським колективом підручника «Державне управління», а саме:

— відображати тільки найбільш суттєві, головні, об'єктивно необхідні закономірності, відносини і взаємозв'язки державного управління;

— характеризувати стійкі закономірності, відносини і взаємозв'язки в державному управлінні;

— охоплювати переважно закономірності, відносини і взаємозв'язки, притаманні державному управлінню як цілісному соціальному явищу, тобто які мають загальний характер;

— відображати специфіку державного управління, його відмінності від інших видів управління [13, с. 53].

Аналіз нормативно-правових актів, що врегульовують діяльність ПШР ДПС України, дозволив визначити таке:

— *по-перше*, у Законі України «Про Державну прикордонну службу України» визначені основні принципи діяльності ДПСУ, які мають загальний характер для усієї прикордонної служби;

— *по-друге*, спеціальні відомчі накази, які визначають статус та правові межі діяльності таких підрозділів, не містять у собі норм які б окремо закріплювали принципи діяльності.

У юридичній доктрині трапляються різні підходи до розподілу принципів діяльності на види: загальні та внутрішньо організаційні [14, с. 693]; загальні та інституційні [15, с. 301]; загальносистемні, структурні та спеціалізовані [13, с. 53]; міжнародно-правові, загальноправові, спеціально-правові [11, с. 24] тощо.

Хоча на противагу цим підходам існує наукове бачення, що принципи діяльності практично неподільні, існують як єдина цілісна система [9, с. 9]. Виходячи з аналізу вимог нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ПШР ДПС України, можна зробити висновок, що принципи їх діяльності мають подвійну правову природу загальну та особливу, що обумовлено місцем у ДПС України, призначенням та специфікою виконуваних завдань цих підрозділів. Таким чином, принципи діяльності ПШР ДПС України за спрямованістю їх правових вимог варто поділити на загальні та спеціальні.

Загальні принципи притаманні ПШР, як і усій системі органів ДПС України, до них належать такі: законність; повага і дотримання прав та свобод людини та громадянина; позапартійність; безперервність; поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності; єдиноначальність; колегіальність при розробці важливих рішень; взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями при здійсненні покладених на ДПСУ завдань; відкритість для демократичного цивільного контролю [16].

Проаналізовані положення: про мобільну прикордонну заставу; оперативно-бойову прикордонну комендатуру; прикордонну комендатуру

швидкого реагування; оперативну зенітно-артилерійську прикордонну заставу; відділ прикордонної служби типу «С»; відділ спеціальних дій на воді «Дозор М»; Програму професійної підготовки особового складу прикордонних комендатур швидкого реагування та оперативно-бойових прикордонних комендатур органів охорони державного кордону ДПСУ, дозволило нам розмежувати групи спеціальні принципи діяльності ПШР відповідно до змісту їх вимог на принципи комплектування та функціонування цих підрозділів.

До принципів комплектування належать:

— висока психологічна стійкість (обумовлено необхідністю урівноважено сприймати та реагувати персоналом ПШР виконання завдань в умовах підвищеного ризику — емоційна витривалість);

— здатність до підвищених фізичних навантажень (пов'язано з необхідністю діяти тривалий час без відчуття втоми та зниження працездатності — фізична витривалість);

— розвинене відчуття колективної діяльності (діяльність ПШР ґрунтується на злагодженій колективній діяльності усього підрозділу, почуттях взаємодопомоги та взаємопідтримки, а також необхідності взаємодії з підрозділами інших правоохоронних органів);

— швидке орієнтування на місцевості (ПШР застосовуються на різних ділянках державного кордону, які можуть бути завідомо незнайомими (порівняно із військовослужбовцями, що повсякденно виконують свої завдання в основних підрозділах охорони кордону), така якість допоможе впевнено діяти на будь-якій ділянці державного кордону);

— відсутність хронічних захворювань (впливає на якість виконання завдань в умовах відсутності поблизу кваліфікованої медичної допомоги);

— готовність до розвитку інтелектуального та фізичного потенціалу (персонал ПШР постійно відточує свою професійну майстерність, поглиблює теоретичні знання, практичні уміння, прикладні навички, високі фізичні й морально-вольові якості, необхідні для успішного виконання поставлених завдань, у тому числі самостійно).

Ця група принципів визначає вимоги до військовослужбовців, якими формуються ПШР, вони є принципово важливими адже впливають на якість виконання завдань, що покладаються на такі підрозділи. Принципи комплектування можна охарактеризувати як попередні, ввідні, але їх дотримання визначає майбутній професіоналізм ПШР під час їх створення.

Принципи функціонування:

— постійна готовність підрозділів до протистояння наявним та можливим загрозам національній безпеці на державному кордоні (обумовлено раптовістю виникнення загроз на ДК та найкоротшими термінами їх локалізації та усуненням);

— висока маневреність (обумовлено необхідністю швидкого пересування для переслідування (знешкодження) диверсійних груп, терористів, розгортання до оперативно-бойової діяльності, спеціальних операцій, маневрів у ході вогневого та протиповітряного прикриття загрозливих напрямків, прикриття прикордонних нарядів та блок постів);

— відповідність форм, способів та засобів діяльності складності обстановки, що склалась на державному кордоні (обрання заходів протидії повинно відповідати конкретній обстановці, що склалась на державному кордоні, у тому числі й направляється з урахуванням ситуації тієї чи іншої ПШР);

— усебічне інформаційне забезпечення (точність інформації про загрозу обстановку є запорукою її успішного та швидкого протистояння);

— підтримання іміджу прикордонної служби (очікуваним результатом Стратегії розвитку ДПС України є збільшення рівень довіри громадян до ДПС України на близьку перспективу (2017 рік) до 63 %, на середню перспективу (2020 рік) — до 70 % [17]; можливість протистояння будь-яким загрозам ПШР тільки підвищує цей рівень);

— швидке налагодження взаємодії у межах проведення ООС (миттєва комунікація з іншими військовими, правоохоронними органами, підрозділами, за потреби сприяє злагодженій співпраці та високому результату оперативно-службової та оперативно-бойової діяльності);

— взаємодії з населенням на засадах партнерства (тісна співпраця з населенням, зокрема на тих ділянках, де раптово виникла загроза й направлений ПШР, покращує якість виконання завдань).

Отже, принципи діяльності ПШР ДПС України визначають основи функціонування цих підрозділів, формують поведінковий компонент їх персоналу, забезпечують дотримання законодавства та зобов'язують діяти в інтересах прикордонної безпеки. Але запропоновані нами принципи, які належать до спеціальних (комплектування та функціонування), що відображають специфіку завдань, які покладаються на ПШР, не відображені в нормативно-правових актах, що врегульовують їх діяльність. Саме тому виникає потреба в нормативному закріпленні, а саме в узагальненому нормативно-правовому акті, який би врегулював діяльність ПШР ДПС України, в тому числі принципи діяльності таких спеціальних підрозділів, призначених для швидкого реагування на зміну обстановки на державному кордоні України.

Перспективами подальших наукових пошуків є дослідження функцій діяльності ПШР ДПС України.

Список використаних джерел

1. Селезньова О. М. Теоретико-методологічні основи інформаційного права України. Чернівці : Місто, 2014. 408 с.
2. Філософський енциклопедичний словник / за заг. ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис. 2002. 742 с.
3. Принцип. Словник української мови : в 11 т. Том 7, К., 1976. С. 693. URL : <http://bit.ly/38VZDxP>.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
5. Скомаров О. Принципи діяльності національного антикорупційного бюро України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 222–229.
6. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні. Харків, 2006. 672 с.

7. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. К. : Алерта. 2011. 542 с.
8. Тищенко М. М., Богуцький В. В., Григоренко Є. І. Військова адміністрація. 2-ге вид. Харків : Право, 2014. 364 с.
9. Малюга В. І. Принципи організації та діяльності прокуратури України. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2002. 22 с.
10. Ляшук Р. М. Адміністративно-правове регулювання застосування силових заходів у діяльності Державної прикордонної служби України : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2010. 246 арк.
11. Ляшук Р. М. Діяльність відділів прикордонної служби Державної прикордонної служби України (адміністративно-правовий аспект) / за заг. ред. В. Л. Грохольського. Хмельницький, 2015. 386 с.
12. Грохольський В. Л. Управління діяльністю спеціальних підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 425 арк.
13. Державне управління / Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Київ : Знання, 2009. 582 с.
14. Орещенко І. В. Щодо принципів організації та діяльності прокуратури України. *Форум права*. 2012. № 1. С. 691–696. URL : <http://bit.ly/2QqLW3G>.
15. Галай В. О., Яворська О. О. Основні принципи діяльності органів публічної адміністрації як запорука забезпечення прав і свобод людини. Актуальні проблеми держави і права. Одеса, 2014. Вип. 72. С. 300–305.
16. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.
17. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1189–р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2x501Nl>.

Надійшла до редакції 01.12.2019

Oleksandr OLYTSKYI

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

Principles of Activity of the Rapid Border Response Units of the State Border Guard Service of Ukraine

The concept and content of principles of activity of the Rapid Border Response Units of the State Border Guard Service of Ukraine are considered in the article. Approaches to defining and classifying principles are analysed.

Taking into account the analysis of the content of the concept of “principle”, it is concluded that the principles of activity of the units of rapid response of the State Border Guard Service of Ukraine are considered as the corresponding basic requirements and typical rules of activity of units of the response of the State Border Guard Service of Ukraine, which must be addressed to the State Border Guard Service of Ukraine under any terms of service.

As a result of research of scientific works and legislation among the principles of activity of the units of rapid response units of the State Border Service of Ukraine the author outlines general and special principles.

The general principles inherent in rapid response units, as well as the whole system of bodies of the State Border Guard Service of Ukraine, include: legality; respect

and compliance to the rights and freedoms of man and citizen; non-partisanship; continuity; combination of overt, covert and conspiratorial forms and methods of activity; unity; collegiality in the development of important decisions; interaction with state authorities, local self-government bodies and public organizations in carrying out the tasks assigned to the State Border Service of Ukraine; openness to democratic civilian control.

The author distinguishes the special principles of activity of the units of rapid response into two groups: the principles of completing and functioning of these units.

Principles of manning determine the requirements for servicemen who complete the rapid response units, they are fundamental, because they affect the quality of the implementation of tasks assigned to such units. Principles of manning can be described as preliminary, introductory, but adherence to them determines the future professionalism of rapid response units when they are created.

The principles of functioning of the Rapid Response Units include: the constant readiness of the units to confront existing and potential threats to national security at the state border; high maneuverability; conformity of forms, methods and means of activity of complexity of the situation existing on the state border; comprehensive information support; maintaining the image of the border service; rapid establishment of interaction within the framework of the OUF; interaction with the population on the basis of partnership.

It is concluded that the peculiarities of the activities of these units are determined by special principles, which in turn are principles of manning and functioning.

Keywords: *principles, State Border Service of Ukraine, rapid response units, protection of the state border, state border of Ukraine.*